

Derya Çetin

Doktora öğrencisi

Marmara Üniversitesi, Yeni Türk Edebiyatı

dcerin_@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1655-1398>

**Sinekli Bakkal Romanında Rabia'nın
Payına Düşen Genetik Miras ve Çevre
Faktörü**

*Genetic Inheritance And Environmental
Factor In Rabia's Share In The Novel
Sinekli Bakkal*

Makale Kategorisi (Kitap incelemesi / Book Review)

Geliş Tarihi / The Date of Received: 13.10.2024

Kabul Tarihi / The Date of Accepted: 17.12.2024

Yayın Tarihi / The Date of Published: 28.12.2024

Atıf / Citation

Çetin D. (2024). Sinekli Bakkal Romanında Rabia'nın Payına Düşen Genetik Miras ve Çevre Faktörü,
Yeni Fikir Dergisi, 16 (33), 22-28

Çetin D. (2024). Genetic Inheritance and Environmental Factor in Rabia's Share in The Novel Sinekli
Bakkal, The Journal of Yeni Fikir, 16 (33), 22-28

Bu makalede intihal programıyla benzerlik raporu alınmıştır.
In this article, a similarity report with the plagiarism program was received.

Sinekli Bakkal Romanında Rabia'nın Payına Düşen Genetik Miras ve Çevre Faktörü

Öz

İnsanlar, doğdukları aileye ve yaşadıkları çevreye göre şekillenen bireyler olarak kabul edilirler. Birey bilincinin kazanılması sürecinde, bu iki temel faktör kişinin varlığında, etkilerinin gücüne bağlı olarak rol oynar. Bu süreç ilerledikçe, bu etkilerin izlerini kişinin yaşamının ve deneyimlerinin farklı aşamalarında görmek mümkündür. Bu izler bazı durumlarda net bir şekilde gözlemlenebilirken bazen daha belirsiz olabilir, bu izlerin bu gibi durumlarda dikkatlice tespit edilmesi gerekir. Özellikle erken dönem Cumhuriyet romanlarında çevresel faktörlerin karakterlerin şekillenmesinde önemli bir etkisi vardır, bu etki yaşanan dönemin tesiriyle ortaya çıkar. Halide Edip'in Sinekli Bakkal romanındaki Rabia, hem ailesinden miras aldığı karakteristik özellikler hem de yaşadığı çevre nedeniyle anlatıda özel bir yere sahiptir. Roman boyunca bir taraftan dönemin tanığı diğer taraftan sözcüsü olan kahramanımız genlerinden gelen özellikler ve bulunduğu çevrenin etkileriyle dikkat çekici bir kimlik kazanır. Sinekli Bakkal, dönemin özelliklerini pek çok açıdan yansıtmakla birlikte, Rabia'yı yaşadığı çevre ve deneyimlerinin etkisiyle bağımsız bir karakter olarak ele almamızı zorunlu kılar. Rabia'nın gelişim ve dönüşüm süreci, aynı zamanda içinde bulunduğu çevreye yönelik bakış açımızı da yeniden şekillendirir. Bazen olaylara Rabia'nın bakış açısından yaklaşırken, bazen de Rabia'nın olaylar karşısındaki duruşunu değerlendiririz; bu süreçte kahramanımızı analiz ederken genetik ve çevresel faktörler ön plana çıkar. Bu çalışma, Halide Edip'in Sinekli Bakkal romanında karakterlerin şekillenmesinde genetik ve çevresel faktörlerin etkileşimini analiz ederek, Rabia'nın bağımsız bir karakter olarak değerlendirilmesi açısından literatüre önemli bir katkı sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Çevre, Genetik Miras, Sinekli Bakkal.

Genetic Inheritance And Environmental Factor In Rabia's Share In The Novel Sinekli Bakkal

Abstract

Individuals are considered to be shaped by the family they are born into and the environment in which they live. During the process of acquiring individual consciousness, these two fundamental factors play a role in accordance with the strength of their influence on the person's existence. As this process progresses, the traces of these influences can be observed at various stages of the individual's life and experiences. While these traces may sometimes be clearly visible, they can also be more ambiguous at times, requiring careful detection in such cases. In particular, in the early Republican period novels, environmental factors have a significant impact on the shaping of characters, and this influence is revealed through the effect of the era. In Halide Edip's *Sinekli Bakkal*, Rabia holds a special place in the narrative due to both the characteristic traits she inherits from her family and the environment in which she lives. Throughout the novel, she simultaneously serves as a witness to the era and a spokesperson for it. With traits inherited from her genes and the influences of her environment, she develops a remarkable identity. While *Sinekli Bakkal* reflects the features of its time from various aspects, Rabia's character compels us to view her as an independent figure shaped by her environment and experiences. Rabia's development and transformation process also reshapes our perspective on the environment she inhabits. Sometimes, we approach events from Rabia's point of view, while other times, we evaluate her stance on the events; in this process, both genetic and environmental factors come to the forefront as we analyse our protagonist. This study contributes significantly to the literature by analysing the interaction between genetic and environmental factors in the shaping of characters in Halide Edip's *Sinekli Bakkal*, thereby evaluating Rabia as an independent character.

Keywords: Environment, Genetic Heritage, Sinekli Bakkal.

1. GİRİŞ

Bu makalede Halide Edip Adıvar'ın Sinekli Bakkal romanının ana kahramanı Rabia'nın genetik olarak ailesinden getirdiği özellikleri ve bulunduğu çevrenin onu şekillendirmesi eserdeki örneklendirmelerle ele alınacaktır. Gelişim psikolojisinde insanın gelişimi tanımlanırken iki temel kavram ortaya konur: Bunlardan birincisi kalıtım (genetik yapı), ikincisi ise çevre faktörüdür (Özkanca, 2019). İnsanın fiziksel özelliklerinin yanında davranışsal bazı özellikleri de doğuştan gelmektedir. Psikolojide kalıtım yoluyla edinilen özelliklere doğuştan gelen karakterler denir. İnsan davranışlarında çevrenin de etkisi vardır ki, bu etkilere kazanılmış karakterler denir. Bazı durumlarda ise hem genetik ve hem de çevrenin ortak etkileşimi sonucu ortaya çıkabilen karakterler vardır. Örneğin şarkı söyleyebilme, hızlı düşünme, oyun oynama kabiliyeti, muhakeme yapabilme, fiziksel yapı, sosyal çevrenin de etkisi ve katkısıyla davranışların şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir (Özkanca, 2019).

Kökeni Mendel'in 19. yüzyıldaki çalışmalarına dayandırılan genetik bilimi, bu tarihten sonra pek çok varsayımla kendinden söz ettirmiştir (Güngör ve Erdem, 2021). Bu varsayımlar sonucu varılan ortak kanaat, insanın ailesinin bazı baskın özelliklerini miras olarak yüklenmiştir (Güngör ve Erdem, 2021). Çevresel etmenlerle bu özellikler kimi zaman törpülenmekte veya değişime uğramakta kimi zaman da daha baskın hale gelebilmektedir.

19. yüzyılda Fransa'da ortaya çıkan ve Emile Zola ile anılan natüralizm akımı da bireyin özelliklerinin belirlenmesi noktasında çevrenin ve soya çekimin etkisi üzerinde durur (Çakmak, 2019). Dünya edebiyatında ve Türk edebiyatında pek çok eserde bu akımın hâkim görüşü tespit edilebilmektedir (Çakmak, 2019). Sosyoloji, psikoloji gibi bilimsel disiplinlerde ve estetik zevki amaç edinip hayatı kurgulayan edebiyatta bireylerin incelenmesinde ve anlatılmasında genetik miras ve çevre faktörü üzerinde durulmaktadır (Çakmak, 2019).

Cumhuriyet Dönemi'nin önemli romanları arasında yer alan Sinekli Bakkal'daki başkarakterlerden Rabia, ailesinden aldığı kalıtsal özelliklere ve içinde bulunduğu çevrenin etkisine göre şekillenir. Okur, roman boyunca Rabia'nın başından geçenleri merakla okurken aynı zamanda Rabia'nın olaylar karşısındaki duruşuna da şahit olur. O, sadece olaylardan etkilenen bir figür olmaktan öte, anne karnından başlayarak yaşantılarla biçimlenen bir birey olarak karşımıza çıkar; bu nedendir ki romanın adının yanında zihinlerde yer eden ikinci isim onunki olur.

2. SİNEKLİ BAKKAL ROMANININ GENEL YAPISI VE KONUSU

Sinekli Bakkal romanı, Halide Edip Adıvar'ın (1884-1964) 1935 yılında Londra'da "The Clown and His Daughter (Soytarı ve Kızı)" adıyla basılan eseridir. Eser

aynı yıl Haber gazetesinde tefrika edildikten sonra 1936 yılında kitap olarak yayımlanır. 1942 yılında CHP Roman Ödülü'ne layık görülen eser, Halide Edip'in en çok tanınan ve okunan romanıdır denilebilir (Şahin, 2011).

Sinekli Bakkal romanı, yazarın hayatında bir dönüm noktasını teşkil eder. Daha önceki eserlerinde daha çok bireysel konulara yönelen Halide Edip, bu romanıyla topluma ve toplumun sorunlarına felsefi bir bakışla yaklaşır (Moran, 2002). Bu anlamda eser, "töre romanı" olarak tanımlanmaktadır (Kudret, 2016). Tanpınar'a (2000: 373) göre bu roman her şeyden önce bir karakter romanıdır: "Küçük, tok ve teferuatsız çizgilerle adeta plastik bir maddeden yoğruluyormuş gibi bütün bir kalabalık gözümüzün önünde yavaş yavaş canlanır. Ve onlar canlandıkça dün diyebileceğimiz kadar bize yakın olan bir hayat, meseleleriyle, tezatlarıyla, çok hususî renkleriyle geçmiş zamanın sislerinden çıkar."

Roman adını İstanbul'un Aksaray semtinde yer alan bir sokaktan almaktadır. Bu sokak II. Abdülhamit dönemi insanların yaşantılarını her yönüyle ortaya koyan bir sergi yeri mahiyetindedir. Romanın ana kahramanı Rabia, dini bir korkutma aracı olarak gören dedesi Hacı İlhami Efendi ve annesi Emine tarafından yetiştirilir. Emine, kendi taklidini yaptığı gerekçesiyle kocası, 'Kız Tevfik' lakabıyla tanınan Karagöz oynatıcısını, Rabia henüz doğmadan önce terk etmiştir. Rabia, İmam ve annesinin sözünden çıkmayan, uysallığıyla dikkat çeken bir çocuktur. Sesinin güzelliği keşfedildiğinde, onun hafız olması yönünde bir karar alınır. Ramazanlarda ve mevlitlerde Kur'an-ı Kerim okuyan küçük hafızın sesi herkesi etkiler.

İmam'ın şikâyeti üzerine sürgüne gönderilen Tevfik'in Sinekli Bakkal'a dönüşüyle Rabia'nın hayatı değişmeye başlar. Dedesinin ve annesinin kötüllemelerine rağmen Rabia babasının yanında kalmayı tercih eder. Rabia'nın eğitimini üzerine alan II. Abdülhamit'in zaptiye nazırı Selim Paşa, Rabia'nın mukabelelerde kazanacağı paranın her ay İmam'a verileceği teminatıyla İmam'ı buna razı eder. Rabia, Selim Paşa ve eşi Sabiha Hanım vasıtasıyla Mevlevi dedesi Vehbi Dede'den musiki dersi alır. Paşanın konağında karşılaştığı piyanist Peregrini aracılığıyla da Batı musikisiyle tanışır. Önceleri sadece Kur'an-ı Kerim ve Mevlit okuyan Rabia, şarkılar söylemeye ve müzik aletleri çalmaya başlar. Sesinin güzelliğiyle adı duyuldukça pek çok aile, çocuklarının veya cariyelerinin ondan ders almasını ister; Peregrini'nin referansı ile saraya bile gidip ders verir.

Kızını reddeden Emine'nin ölümüyle yalnız kalan İmam, Selim Paşa'dan yardım ister ancak olumsuz yanıt alınca hem Paşa'yı hem de Tevfik'i padişaha jurnal eder. Tevfik, Selim Paşa'nın oğlu Hilmi ve arkadaşları için gönderilen yasaklı yayınları almaya çalışırken postanede kadın kıyafetiyle yakalanır. Bu işi ona kimin yaptırdığını işkencelere rağmen söylemez. Tevfik, Şam'a sürgüne gönderilir. Rabia'ya bu süreçte Tevfik'in arkadaşı cüce Rakım, Vehbi Dede ve Peregrini'ni destek olurlar. Rabia, içten içe Peregrini'ye karşı bir sevgi beslerken, Peregrini de Rabia'ya âşık olur. Müslümanlığı kabul ederek Osman

adını alan Peregrini, Rabia ile evlenir ve çiftin bir oğlu dünyaya gelir. 1908’de Hürriyet’in ilanıyla da Tefvik sürgünden döner. Roman, Tefvik’in bir torunu olduğunu öğrenmesiyle biter. Roman; Rabia’nın esas alındığı olaylar ekseninde, dönemin pek çok kesimine ait yaşantılarla zenginleştirilmiş, sosyal, siyasî ve kültürel yapıyı aksettiren niteliğiyle günümüze kadar pek çok boyutuyla incelenmiştir.

3. RABİA’YA GENETİĞİNİ MİRAS OLARAK BIRAKANLAR: HACI İLHAMİ EFENDİ, EMİNE, KIZ TEVFIK.

Rabia, Emine’nin Tefvik’i terk edip babasının evine dönmesinin ardından Hacı İlhami Efendi’nin evinde dünyaya gözlerini açar. Hacı İlhami Efendi, mahallenin imamıdır; yaşama sevinci, gülmek, mutlu olmak onun için hayatta işlenebilecek en büyük günahlardır. Bu nedenle cehenneme dayalı, korkuyu temel alan bir dinî söyleme sahiptir. Onun için mahalledeki herkes günahkârdır. Mahalleli de Hacı İlhami Efendi’ye karşı güzel duygular beslememekte ve onu “pinti İmam” olarak nitelendirmektedir.

Kirpi kılları gibi ayakta duran iki kalın kaş, içeriye çökmüş, kömür gibi siyah, kor gibi yakıcı, buğu gibi keskin iki ufak göz. Burun uzun ve tilkivari. Kara sakal hayli kırılmış. Boyu kısa, vücudu cılızdır. Fakat beyaz sarığın kallaviliğiyle geniş yeni lâtanın içinde ağır ağır sallana sallana yürüyüşü ona hususî bir heybet verir (Adıvar, 2020: 14-15). Ona göre hayat yolu insanı iki yere ulaştırır: cennet ve cehennem. O, bunlar içerisinde zevklerle dolmuş bir şekilde tasvir ettiği cehennemi sürekli anlatma taraftarıdır. Onun bu tutumu insanlar üzerinde ters bir tesir yaratır ve İmam’ı dinleyenler kuru, zevksiz ve renksiz tasavvur ettikleri cenneti istemeyip gönüllerini cehenneme çevirirler. İmam iyilik, dürüstlük ve sevgi gibi insanî değerlerden ise hiç bahsetmez.

Rabia, küçükken sürekli kendini cehennem ile korkutan ve mısır püskülünden saç, mavi boncuklardan göz yaptığı biricik bez bebeğini “suret halk etme” günahını öne sürerek ateşe atan dedesini hiç affetmez. Hatta imamın hasta olduğunu öğrendiğinde buna kayıtsız kalır, ölüm haberini duygusuz karşılar. Rabia’nın dedesinden genetik olarak heybetli duruşunu aldığını söylemek mümkündür. Rabia mahalledeki diğer kızlara göre dik bir duruşa sahiptir. Bunu yürümesinde bile görmek mümkündür: “Yaşlılarından bir baş uzun, kafası dimdik karşısındakilerin gözlerine bakmaktan sıkılmayan cesur bakışlı, servi vakarıyla dolaşan bir kız (Adıvar, 2020: 141).” Rabia’nın duruşu ve tavrı herkes üzerinde bir saygı uyandırır: “Cami kayyumları, başka kızların saçını çeken mahalle külhanbeyleri, hatta kapıdaki satıcılar bile ona yarı müstehzi, yarı müşfik ‘Abla’ derlerdi (Adıvar, 2020: 40).”

Peregrini, Rabia’yı tetkik ettiğinde onda dedesinden ve annesinden gelen ırsî özellikler tespit eder: “Kızın tabiatında riyazete temayül vardı, manevi bir perhizkârlık vardı, süratle düşünüp salim kararlar alma

kabiliyeti vardı. Bunlar hep ilk senelerin çetin mücadelesi, sıkı terbiyesi ve İmam’la Emine’den gelen ırsî tesirlerin muhassalasının eseri idi (Adıvar, 2020: 119).”

Peregrini’yi sevdiğini kendine itiraf eden Rabia, onun annesinin ölümü sebebiyle memleketine gittiğini haber aldığı anda, bunu kendi günahının bir göstergesi, bir tövbe kapısı olarak görür. Bu düşünüşü tavrında İmam’ın eğitiminin rolünü ve belki de zihni yapısının Rabia’daki izlerini görmek mümkündür: “Peregrini’nin annesinin ölümü ona göklerden gelen bir alâmet. Onu seven bir Halik, gınahtan halas etmek için bu ölümü vaktinde yapmıştı. Şimdi tövbeden, ibadetten başka çare yok (Adıvar, 2020: 319).”

Rabia’nın eserde tespit ettiğimiz karakter özelliklerinden biri de “inatçı” olmasıdır. Bu özellik hem İmam’da hem de Emine’de bariz olarak gözlemlenmektedir. Peregrini, eserin bir yerinde Rabia’nın bu yönünden bahsederken “Ne de olsa İmam’ın torunu, onun gibi inatçı” mealinde bir ifade kullanır. Rabia’nın annesinin inatçılığı ise çok kuvvetlidir. Kendi taklidini yaptığı için terk ettiği Tefvik’e dönmediği gibi ölünceye kadar da Rabia’yı affetmez. Rabia da aynı şekilde çevresindekilerin telkinlerine rağmen annesini ve dedesini görmeyi hiçbir zaman kabul etmez. Annesinin cenazesine camdan bakmakla yetinir, İmam’ın ölümünün ardından içinde bir rahatlama hissi duyar. Rabia’nın inatçılığını Peregrini ile evlendikten sonra yaşadıklarında da görmekteyiz. Peregrini biraz daha rahat bir eve taşınmak istediklerinde Rabia buna çok sert karşılık verir. Peregrini ile kavgalarında kullandığı üslup bize annesi Emine’yi hatırlatır: “Seni asilzade bey... Mirasyedi bey... Bana şimdi de Frengistan’daki konaklarınla mı övüneceksin? Her şeyi alınlarının teriyle kazanan adamlar arasında senin işin ne? Sen, sen bizden olmak için kırk fırın ekmek yemen lazım... Seni zıpçıktı, mirasyedi (Adıvar, 2020: 416).”

Rabia’nın annesinde aldığını söyleyebileceğimiz bir özelliği de hâkim tavrı ve düzen algısıdır. Emine, Tefvik’le evlendikten sonra Tefvik’in dükkânı düzgün bir şekilde işletemediğini görünce kolları sıvar ve gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra işin başına geçer. Yazar, Emine’yi “Tefvik’e hâkim, kalbi kuru, kafası dar, dili zehir” olarak tanımlar. Emine dükkânı idare etmeye başlayınca işler düzelir: “Artık dükkânın içi, dışı tertemiz, mallar yerli yerinde, mal müşteriye göre çıkıyor, her müşteriye başka dil dökülüyor (Adıvar, 2020: 22).” Rabia da Tefvik sürgünden döndükten sonra babasının ve cüce Rakım’ın hamisi rolünü üstlenir: “Tefvik’in çocuk ruhu, cücenin çarpık ve bi-çâre vücudu, hacet isteyen, sevgi bekleyen iki zavallı kimsesiz... Rabia ikisine birden sahip çıktı (Adıvar, 2020: 96).” Rabia tıpkı annesi Emine’nin yaptığı gibi dükkânın işlerini de üzerine alır: “O, üçlerin reisi, evin kadını sıfatıyla vazifesini yaparken, bunlardan zevk almasına rağmen, bunları biraz da oyun gibi telakki etmesine rağmen gene tavrı sakın ve ciddi idi (Adıvar, 2020: 118).”

Rabia'nın kötü anılarla ve korkularla yâd ettiği dedesi ve annesi onun istem dışı da olsa varlığında izlerini taşıdığı kökleridir. Rabia'nın varlığının beslediği diğer kaynak ise babası Tevfik'tir. Tevfik, İmam ve Emine'nin zıddı bir karakterdir. Onlar ne kadar asık suratlı ve eğlence düşmanı iseler Tevfik de o kadar neşeli ve hayata dönüktür. Her şeyden önce o bir sanatkârdır. Karagöz oyunları düzenler, orta oyununda “zenne” rolüyle sahneye çıkar. Hayata katı kuralların ardından bakmaz, o kadar ki arkadaşlarına karısının taklidini yapmaktan çekinmez. Rabia'nın babasını tercih etmesinin en büyük sebebi ondan almış olduğu yaşama sevincidir denebilir. Rabia hayat doludur. O da babası gibi sanatkârdır hem hafızlık yapar hem de Vehbi Dede'den aldığı derslerden sonra şarkı okuyup çeşitli müzik aletleri çalar. Babası Karagöz oynattığı geceler Rabia perde arkasından tef çalıp şarkı söylemekten çekinmez: “Rabia sırttı, mutfağa daldı. Bir dakika sonra elinde teneke kahve tepsisinden bir tef, uzun parmakları üzerinde dolaşiyor, çalışıyordu (Adıvar, 2020: 102).”

Tevfik bir çocuk gibi saftır ve gönlünde kötülükten eser yoktur. Rabia da masum bir yüreğe sahiptir: “Bilmez ki bu serbestlik, bu tabilik Rabia'da masumiyetinden, muhayyilesinin ona vaktinden evvel hayat tehlikesini öğretmemesinden (Adıvar, 2020: 165).” Rabia'nın babasına benzeyen özelliklerinden biri de taklit yeteneğidir. Bahçivanın yeğeni Bilal'in tavrıyla alay etmek için Selim Paşa'nın ve Sabiha Hanım'ın yanında onun taklidini yapar: “Hilmi'nin minderin üstünde kalan fesini kaptı, başına giydi. Bilal'in telaffuzu ile, çalımıyla söylediklerini söylüyordu (Adıvar, 2020: 171).”

Bütün bu örnekler doğrultusunda Rabia'nın genetik olarak dedesi Hacı İlhami Efendi'den, annesi Emine'den ve babası Tevfik'ten aldığı özellikleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

Dedesi İmam İlhami Efendi'den aldıkları	Annesi Emine'den aldıkları	Babası Tevfik'ten aldıkları
İnat	İnat	Sanatkârlık
Vakar	Düzen	Hoşgörü
Kendinden eminlik	Hâkim tavır	İnsan sevgisi
Kuralcılık	Aksilik	Yaşama sevinci
	Yerine göre zehir dilli olma	Neşeli olma

Tablo 1: Genetik faktörler

Görüldüğü gibi Rabia da birtakım zıt özellikleri karakterinde topluyor. Bazen yazarın ifadesiyle bize annesi “Zehir dilli” Emine'yi hatırlatırken, bazen de gözümüzün önüne içi insan sevgisiyle ve hoşgörüsüyle dolu Tevfik'i getiriyor. Hamileliğinde, içinde bulunduğu durumun psikolojisi gereği, “huysuz” ve “geçimsiz” biri izlenimini verirken, Kur'an-ı Kerim okuduğunda adeta ruhî bir çehreye bürünüyor. Bütün bunlara rağmen Rabia idealize edilmiş, yazarın kafasındaki “Doğu Batı” uyumunu sağlayan bir kahraman olarak değerlendirilmelidir. Moran (2002) yazarın Rabia'ya yüklediği bu misyonun romanın zayıf yönünü teşkil ettiğini ve zorlama, yapay bir ilişki çizdiğini söyler. Bütün insanlarda olduğu gibi Rabia'nın kişiliğinin oluşumunda da şüphesiz sadece irsî unsurlar etkili değildir, çevresel faktörler de bu kişiliğinin oluşumunda önemli bir yere sahiptir.

4. ÇEVRENİN RABİA ÜZERİNDEKİ İZLERİ

Rabia, Sinekli Bakkal'da doğup büyür; Sinekli Bakkal onun için ait olduğu yer demektir. Peregrini ile evlendikten sonra buradan başka bir yere gitmeyi aklından bile geçirmez. Hatta hayatının her evresinde Sinekli Bakkal'ın yaşam standartlarının dışına çıkmamaya çok dikkat eder. Peregrini, Selim Paşa'nın selamlığını kiralamayı önerdiğinde bunu bir hakaret olarak algılar ve bu düşünce onu dehşete düşürür: “Rabia adeta Sinekli Bakkal kadınlarının dedikodularını işitiyor gibi: ‘Rabia'ya ne oldu? Paralı kocaya varır varmaz konak, halayık sevdasına düştü. Bari bir de haremağası tutsak. Halayık onun neresine? Eli ayağı tutmuyor mu? (Adıvar, 2020: 415)’ İmam öldükten sonra Rabia o eve taşınmaya ve çocuğunu doğduğu evde büyütme karar verir. Ev tepeden tırnağa elden geçirilir, Rabia evin yeniden döşenmesi konusunda da mahalleye aykırı bir ev düzenlememe derdine düşer: “Aman, mahalleliyi bize güldürecek kadar alafraanga olmasın, Osman.” der (Adıvar, 2020: 433).”

Girdiği yeni çevre de Rabia üzerinde etkili olur. Girdiği ilk farklı dünya Selim Paşa konağıdır. Konak hem döşenme tarzı hem de içindekilerle Rabia için yeni ufuklar açar. Konağın hayatına kısa zamanda uyum sağlar ve konaktaki herkesin güvenini kazanır. Artık Selim Paşa'nın oğlu Hilmi'nin ve arkadaşlarının yanında da bulunur, sesiyle onlara yarenlik eder. Konakta onun iç dünyasına derinden nüfuz eden kişi Vehbi Dede'dir. Vehbi Dede, Rabia'yı İmam İlhami Efendi'nin cehennem ve korkuyla çevrili din anlayışından kurtarır, Allah'ı sevgiyle anlatır. Allah kullarına zulmetmek için bekleyen bir yaratıcı değildir, o kullarına karşı sonsuz merhamete sahiptir: “Rabia, Dede gittikten sonra bile olduğu yerde durdu ve gözleri göğü seyretti. Yüreğinde büyük ve mesut hadiseler bekleyenlerin heyecanı vardı (Adıvar, 2020: 92).”

Rabia yaşantısını belli kabullere ve kurallara göre şekillendirir. Fakat Peregrini ile evlendikten sonra nadir de olsa bunlardan taviz verdiğini görürüz. Rabia, Peregrini ile gezmeye çıkacağı bir gün kıyafetini ona göre

düzenler: “Evet, görmüyor musun ipekli. İlk ipekli... Seninle sokağa beraber çıkarsak diye yapındım. Yünlü yeldirmemle çıksam, benden utanırsın, değil mi? (Adivar, 2020: 355)” Peregrini, Rabia’yı yazlık bir ev tutmaya ikna eder. Rabia Boğaziçi’ndeki bu yazlık eve taşındığında yavaş yavaş bulunduğu ortama göre şekillenmeye başlar: “Fakat o günlerde Rabia’nın ihmal ettiği yalnız Vehbi Dede değildi. Eski bağlarının hepsi gevşemiş gibiydi. Bebek tepesine her cuma nefes nefese tırmanan zavallı cüce de biraz unutulmuştu (Adivar, 2020: 388).” Zaman geçtikçe Rabia, Sinekli Bakkalı ve sevdiklerini özlemeye başlar fakat kısa süreliğine de olsa Boğaziçi çevresi Rabia üzerinde etkili olmuştur.

Rabia’nın girdiği bir diğer çevre saraydır. Selim Paşa’nın evindeki cariye Kanarya’nın saraya gönderileceğini öğrendiğinde orayı bir kafes olarak tahayyül eder. Peregrini orada ders vermesini teklif ettiğinde, saraya gidince şehzadenin ve sultanın yanında başını örtmek zorunda olmadığı söylendiğinde Rabia bunu yadırgamaz. Eve geldiğinde sarayı gülererek anlatır ve oradaki süslü hanımların taklidini yapar. Rabia’nun dâhil olduğu ve onu etkileyen çevreler şunlardır:

Sinekli Bakkal	Selim Paşa’nın konağı	Saray	Boğaziçi
Rabia’nın kendini ait hissettiği ve onun kimliğini oluşturan ana mekândır. Belli kuralları ve kabulleri vardır. Belli bir sosyal yapılanması vardır: Sözü geçen ileri yaşlılar, kabadayılar, esnaf...	Rabia için yeni bir dünyanın kapısını açar. Vehbi Dede ve Peregrini’nin Rabia’nın hayatına girmelerini sağlar. Rabia’nın musiki hayatını ve geleceğini şekillendirir.	Rabia için yeni bir dünyadır. Kendisine gösterilen hürmetten dolayı bazen benliğine yenik düşer ve Peregrini’yi yok saymaya çalışır.	Kısa süreliğine de olsa Rabia’nın kendini kaptırdığı ve başkalarına karşı sorumluluk duygusunu daha az duymasına neden olan mekândır. Rabia burada Boğaziçi sefalarıyla ve orgla tanışır.

Tablo 2:Çevresel faktörler

5. SONUÇ

Sinekli Bakkal, Halide Edip Adivar’ın her dönemde severek okunan bir romanı olmuştur. Önceki romanlarında bireysel konular üzerine yoğunlaşan Halide Edip, bu romanda toplumun sorunlarına ve döneme hâkim olan zihniyete yer verir.

Eserde II. Abdülhamit döneminin İstanbul’u Sinekli Bakkal muhiti, Selim Paşa konağı ve saray çerçevesinde ele alınır. Yazar, bir yandan Abdülhamit’in sürgünlere gönderdiği insanların dramını göz önüne sermeye çalışırken, diğer taraftan Hürriyet fikriyle yola çıkanların yanlışlarına da dikkat çeker. O, değişimin şiddetle yapılmasına karşıdır. Romanın sonunda zulümleriyle tanınanların veya adi suçlardan hüküm giyenlerin kendilerini hürriyet kahramanı gibi göstermelerini eleştirir. Gerçek anlamda istenen ve özlenen hürriyet kazanılamamıştır, sadece kişilerin taktıkları maskeler değişmiştir.

Eser bir dönemin romanı olmasına rağmen eserin ana kahramanı Rabia’dır. Rabia, Doğu ve Batı medeniyetini değerlerini kaybetmeden birleştirebilen idealize edilmiş bir kişi konumundadır. Esere Rabia’nın kişilik özellikleri bağlamında baktığımızda hem ailesinden gelen genetik özelliklerin hem de içinde bulunduğu çevrenin onu şekillendirdiğini görmekteyiz. Bir edebî eserden yola çıkılarak ulaşılan bu sonuç çocuk eğitiminde ailenin ve çevrenin önemli bir yere sahip olduğunu göstermesi bakımından kayda değerdir. Bu bağlamda değişik edebî eserler üzerinde yapılacak çalışmalar da alanla ilgili zengin bulgular sunacaktır.

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

- Adivar, H. E. (2020). *Sinekli Bakkal* (35. Baskı). Can Yayınları.
- Çakmak, N. (2019). Natürallizmin İlkeleri Doğrultusunda Müşahadat Romanı Üzerine Bir Değerlendirme. *Söylem Filoloji Dergisi*, 4(2), 298-306.
- Enginün, İ. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı* (6. Baskı). Dergâh Yayınları.
- Güngör, S. ve Erdem, R. (2021). Genetik Determinizme Dair Kavramsal Bir İnceleme. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 660-674.
- Kudret, C. (2016). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman* (1. Baskı). Kapı Yayınları.
- Moran, B. (2002). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1* (12. Baskı). İletişim Yayınları.
- Özkanca, R. (2019). Mitekondri DNA'sının Çocuğun Karakterine Etkisi. Mitekondri DNA'sının çocuğun karakterine etkisi – Prof. Dr. Reşit Özkanca (resitozkanca.org) adresinden 1 Temmuz 2024 tarihinde alınmıştır.
- Şahin, V. (2011). Kimliksel Değerlerin Çatıştığı Mekân: 'Sinekli Bakkal'. *Turkish Studies*, 6(3), 1549-1580.
- Tanpınar, A. H. (2000). *Edebiyat Üzerine Makaleler* (6. Baskı). Dergâh Yayınları.